

วิถีผ้าทอไทยลื้อท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก*

ปัจจุบันสังคมโลกเปลี่ยนแปลงไปทั้งระบบเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และกระแสโลกาภิวัตน์ วิถีชีวิตของมนุษย์จึงเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย อาทิเช่น การแต่งกาย อาหาร การดำรงชีวิต จะสังเกตเห็นว่า ในสมัยโบราณการดำรงชีวิตของผู้คนจะมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย งดงาม ใช้ชีวิตโดยเคารพในธรรมชาติ ปรับตัวอยู่กับธรรมชาติได้อย่างมีความสุข ความสุขของคนสมัยนั้นสามารถหาได้ง่ายๆกับชีวิตรอบตัว ชีวิตไม่จำเป็นต้องดิ้นรนตามความต้องการที่มีมากเกินไปจนความจำเป็นดังเช่นสมัยปัจจุบัน

วิถีชีวิตของคนชนบทในสมัยโบราณมักเกี่ยวข้องกับธรรมชาติและเกษตรกรรม ฤดูฝนจะมีการหว่านกล้าดำนาในช่วงเดือนเก้า(เหนือ) เดือนสิบ(เหนือ) หรือช่วงเข้าพรรษา ในระหว่างการปลูกดำนา ก็จะมีการหาปู หาปลา เพื่อเลี้ยงชีพ พ่อบ้านที่ว่างจากการทำงานก็จะไปเป็นพรานล่าสัตว์ ส่วนแม่บ้านจะปลูกฝ้ายในเดือนแปด เดือนเก้า และเก็บเอาเย็บฝ้ายมาอัดและปั่นเป็นเส้นฝ้าย ซึ่งมีการนำศิลปะการแสดงมาร่วมกับการทำงานเพื่อให้การทำงานสนุกสนานไม่น่าเบื่อ เกิดวรรณกรรมล้านนาขึ้นหลากหลายเรื่องราว อาทิเช่น จ้อยจับสาว พ่อสอนไหม เพลงปั่นฝ้าย เป็นต้น

การใช้ชีวิตที่เรียบง่ายสงบทำให้เกิดปัญญา มองเห็นความสัมพันธ์กันของทุกสรรพสิ่งได้ เช่น เห็นหน่อไม้ที่เชื่อมโยงกับดวงดาว การห้ามตัดไม้ไผ่เดือนเจ็ด(เหนือ) เพราะหากตัดแล้วเมื่อไม้แห้งจะมีมอด เป็นต้น ในสมัยโบราณวิถีชีวิตของผู้คนจึงเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ รวมถึงการทอผ้าเพื่อใช้ในการนุ่งห่ม ซึ่งผู้หญิงจะลงมือทำด้วยตนเอง สิ่งที่ได้เห็นได้ชัดเป็นหัวใจหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตของผู้คนในสมัยโบราณคือ “การพึ่งตนเอง” เขาไม่ได้พึ่งภาวะปัจจัยภายนอกเหมือนดังเช่นโลกปัจจุบันที่เป็นทาสของระบบทุนนิยมเป็นส่วนใหญ่ คนสมัยก่อนแม้ไม่มีเงินติดบ้านก็ไม่มีใครที่ไม่มีกิน เพราะของกินมีมากมายล้อมรอบบ้านหรืออยู่ในป่า ไม่มีใครที่ไม่มีเสื้อผ้าใส่ เพราะสามารถทอเสื้อผ้าใส่ด้วยตัวเองจากวัสดุธรรมชาติคือผ้าจากฝ้าย

โลกปัจจุบันท่ามกลางสภาวะเศรษฐกิจและสังคมที่บีบคั้นให้ดำเนินชีวิตแบบรีบเร่งและเป็นทาสของความ ต้องการอย่างไม่มีขีดจำกัดเช่นนี้ หากเราจะลองเปลี่ยนวิถีชีวิตไปเป็นแบบสมัยโบราณ คือใส่เสื้อผ้าเพียงเพื่อนุ่งห่มปกปิดร่างกายป้องกันความหนาวเท่านั้น ใส่เสื้อผ้าที่ทอด้วยมือเองที่ไม่ใช้เครื่องจักร และเปลี่ยนมาเป็นการใส่เสื้อผ้าที่ทำจากฝ้ายในรูปแบบที่เรียบง่ายไม่เน้นแฟชั่น ประกอบกับคุณสมบัติของผ้าฝ้ายมีความเหมาะสมกับสภาพอากาศของเมืองไทยช่วยระบายความร้อนได้ดีและเก็บความอบอุ่นได้ในฤดูหนาว หากเราลองเปลี่ยนวิถีชีวิตเป็นเช่นนี้ได้ ก็อาจจะหาความสุขจากความสงบเรียบง่ายได้ด้วยเช่นกัน

ชาวไทยลื้อ หมู่บ้านแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่เป็นอีกหนึ่งกลุ่มชนที่มีประวัติความเป็นมาอย่างยาวนาน ปัจจุบันกลุ่มชนไทลื้อในอำเภอสะเมิง อาศัยกระจัดกระจายอยู่หลายหมู่บ้าน เช่น หมู่บ้านกองขากน้อย หมู่บ้านแม่ขาน หมู่บ้านหาดส้มป่อย หมู่บ้านอมลอง หมู่บ้านห้วยคอก หมู่บ้านทรายมูล สาเหตุที่มีการกระจัดกระจาย เนื่องจากชาวไทลื้อดั้งเดิมได้ย้ายไปตั้งครอบครัวใหม่ โดยแต่งงานกับคนหมู่บ้าน

* ทศนีย์ กาคะโล ครูโรงเรียนสะเมิงพิทยาคม อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่

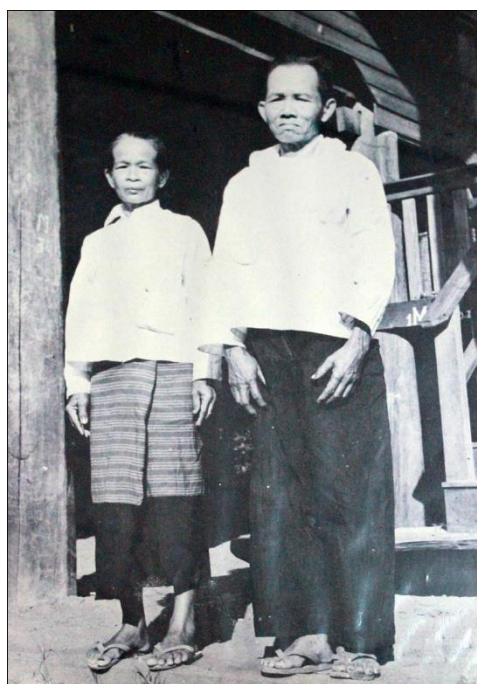
อื่น ส่วนที่เป็นชุมชนไทลื้อดั้งเดิมและเป็นกลุ่มใหญ่ ได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในหมู่บ้านแม่สาบ หมู่ ๑ ตำบลสะเมิงใต้ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่

หลักฐานการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวไทลื้อหมู่บ้านแม่สาบ อำเภอสะเมิง มีข้อมูลที่แตกต่างกันไป ได้แก่ ไทลื้อที่หมู่บ้านแม่สาบมาจากเมืองหลวง เมืองแซ่ เมืองเชียงรุ่ง เพราะอาจถูกกวาดต้อนมาในสมัยพันตรีถวิล อยู่เย็น ซึ่งเดินทางไปรบที่เชียงตุง หรือ อาจจะมีการกวาดต้อนผู้คนลงมาจากสิบสองปันนา ในสมัยเจ้าน้อยกาวิละ(อุปราชน้อยธรรม ลังกา) มาตั้งรกรากอยู่ที่วัดเชียงรุ่ง ตำบลทวายยา และต่อมาถูกส่งไปเลี้ยงช้างที่บ้านแม่สาบ ซึ่งการตั้งถิ่นฐานของชุมชนไทลื้อสันนิษฐานว่า มีอายุไม่ต่ำกว่า ๔๐๐ ปีที่ผ่านมา

นายปัน พุทธโส ได้บอกเล่าถึงเรื่องราวในอดีตว่าคราวที่เจ้านายฝ่ายเหนือนำกำลังไปรบกับเมืองเชียงรุ่ง เมืองยอง เมืองฮา และเมืองสิบสองปันนากลับคืนจากพม่า เมื่อรบชนะแล้วได้อพยพผู้คนจากสิบสองปันนามายังล้านนา โดยพวกสิบสองปันนาได้มาอยู่ที่เมืองเชียงตุง ส่วนพวกเมืองยอง เมืองเชียงรุ่ง พวกจีน เมืองฮา ได้เดินทางมาจนถึงสะพานแม่สาบ แล้วแยกออกไปตั้งถิ่นฐานในหมู่บ้านต่างๆ คือ บ้านหลวงเหนือ บ้านหลวงใต้ ลำพูน ลำปาง พวกจีนไปอยู่ที่แม่วาง พวกลื้อบางส่วนนำโดย ปู่เทิ้ม พระยาราช หนานปันญา ปู่เสาร์ ปู่ก้อน ได้เข้ามาตั้งรกรากอยู่ที่หมู่บ้านแม่สาบ จนถึงปัจจุบัน (สัมภาษณ์ นายปัน พุทธโส , วันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๔๕, ในวันที่ให้สัมภาษณ์ อายุ ๕๐ ปี ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว)

คำบอกเล่าดังกล่าวสอดคล้องกับคำบอกเล่าของนายเสาร์ สาธุเม ที่ว่า การก่อตั้งหมู่บ้านลื้อเริ่มจากปู่เทิ้ม เจ้าราช ได้อพยพผู้คนพร้อมทั้งช้าง ม้า มาจากสิบสองปันนา จนมาถึงสถานที่หนึ่งได้หยุดตั้งที่พักอาศัยชั่วคราว สร้างคอกช้าง คอกม้า เพื่อเอาไว้เลี้ยงช้าง เลี้ยงม้า ต่อมาเกิดเป็นหมู่บ้านขึ้น คือ หมู่บ้านห้วยคอก หลังจากนั้นเจ้าราชและปู่เทิ้มได้ออกสำรวจบริเวณรอบๆ จนพบสถานที่หนึ่งที่อุดมสมบูรณ์ มีลำน้ำห้วยกองทองไหลผ่าน จึงอพยพชาวไทลื้อมาอยู่ที่แห่งใหม่ ซึ่งก็คือ หมู่บ้านแม่สาบในปัจจุบัน โดยครั้งแรกมีกันเพียง ๙ ครอบครัวเท่านั้น ปัจจุบันเพิ่มมากขึ้นเป็น ๓๐๐ กว่าหลังคาเรือนแล้ว และตระกูลดั้งเดิมที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในยุคแรกๆ ได้แก่ ตระกูลยะมะโน ตระกูลสาธุเม และตระกูลพุทธโส (สัมภาษณ์ นายเสาร์ สาธุเม , วันที่ ๑๑

สิงหาคม ๒๕๔๕, ปัจจุบันอายุ ๙๗ ปี)

การแต่งกายของชาวไทลื้อบ้านแม่สาบที่มีมาแต่โบราณ คือ ผู้ชายใส่กางเกงสะดอ สวมเสื้อที่ย้อมด้วยต้นฮ่อม สีกรมท่า สีดำ หรือหากไม่ย้อม ผ้าย้อมสีชาขาว ผู้หญิงส่วนใหญ่ใส่ผ้าซิ่นที่ทอเป็นลายก่าน(ลายขวางสลับสีดำแดง หัวซิ่นและตีนซิ่นเป็นแถบสีดำ) บางตัวก็มีลวดลาย เช่น ลายขีด หรือสวมเสื้อผ่าอกที่ป้ายไปกลัดกระดุมไว้ด้านข้าง บางตัวก็กลัดกระดุมตรงธรรมดา เสื้อมีทั้งสีกรมท่า สีดำและสีขาว เช่นกัน ผู้หญิงมักจะเกล้าผมที่เรียกว่า “หลักโง” (โง หรือ จัว หรือ วัว) คือ เกล้ามวยไว้กลางศีรษะ บางคนก็เกล้าแบบ “โหมะง่อน” (โหมะ คือ โปะ , ง่อน คือ ท้ายทอย) แล้วโพกหัวด้วยผ้าสีขาว

ชาวไทยลื้อในหมู่บ้านแม่สาบในสมัยอดีต จะทอผ้าใช้เองเพื่อใช้นุ่งห่ม หรือใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น เสื้อ ชิ้น ผ้าปูที่นอน ผ้าเหลบ(ที่นอนบาง) ที่นอน ผ้าห่ม ผ้าเช็ดหน้า ผ้าเช็ดหลวง ตุ้ง ผ้าห่อใบลาน ผ้าห่อกำปี ผ้าขาวม้า ผ้าพันศีรษะ ผ้าสไบ และถุงย่าม เป็นต้น จากการสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับขั้นตอนในการทอผ้าไว้ดังนี้

๑. ปลุกฝ้ายในเดือนแปด เดือนเก้า เก็บฝ้ายในเดือนเกียงถึงเดือนยี่
๒. เก็บเอาฝ้ายมารวมกัน นำมาตาก แล้วเอาสิ่งที่ปนมากับฝ้ายออก
๓. นำมาอัดฝ้าย คือ เอาเมล็ดของฝ้ายออก เหลือเฉพาะยวงฝ้าย
๔. นำยวงฝ้ายมา “ปดฝ้าย” คือทำให้ฝ้ายกระจายตัว ให้เข้ากันได้ดี
๕. นำมา “ฮำ” คือ พันป็นหางฝ้าย
๖. นำฝ้ายที่ได้มาปั่นด้วยเครื่องปั่นฝ้าย(ทำฝ้ายจากที่เป็นหางให้เป็นเส้นฝ้าย)
๗. นำมา “เป็ฝ้าย” คือนำเส้นไหมที่ได้จากการปั่นฝ้ายมาทำเป็นตอง (ใจ)
๘. นำตองฝ้ายมา “ป้อ”(ทูป) ฝ้าย แขน้ำ ๒ คืบ ต่อมานำนานวดกับน้ำข้าว(ข้าวเจ้า)ผึ่งไว้ให้แห้ง
๙. นำเส้นฝ้ายที่ได้มา “กวักฝ้าย”
๑๐. นำมา “ฮ้วน” หรือ “เตว” (เดินเส้น) กับหลักเสา
๑๑. นำไปใส่กี่ แล้วนำไป “สืบ” กับ “เขาหูกและฟืม”
๑๒. ฝ้ายที่เหลือจากการใส่กี่ นำมาปั่นใส่หลอด แล้วเอาหลอดฝ้ายใส่กระสวยแล้วนำมาทอเป็นผืน
๑๓. ช่างทอผ้าจะมีการเก็บลายดอก ด้วยไม้เก็บ ให้เป็นลวดลายต่างๆ (สัมภาษณ์ นางแสง กาคะโล วันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๔๕, ปัจจุบันอายุ ๘๗ ปี)

การย้อมผ้าของชาวไทยลื้อ ช่างทอผ้าอาจจะย้อมด้วยตัวเอง แต่จากการบอกเล่า จะมีช่างย้อมผ้าประจำหมู่บ้าน เนื่องจากช่างย้อมผ้าจะมีความชำนาญในการย้อมผ้า ได้ผ้าที่สวยงาม เรียบ ติดทนนาน หากคนที่ไม่ชำนาญแม้จะย้อมด้วยกระบวนการเดียวกันแต่สีกลับไม่ติดทน การย้อมจะใช้วัสดุธรรมชาติเพื่อให้ผ้าเกิดเป็นสีต่างๆ เช่น สีเหลือง ย้อมด้วย ขมิ้น สีแดง ย้อมด้วย บ่กาย สีเทา ย้อมด้วย เปลือกมะพร้าว สีเขียว ย้อมด้วย ใบไม้เหี่ยว สีดำและสีกรมท่า ย้อมด้วย ใบฮ่อม (สัมภาษณ์ นางคำมูล อุทธาปา วันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๔๕, วันที่ให้สัมภาษณ์อายุ ๗๓ ปี ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว)

กี่ทอผ้าของชาวไทยลื้อนิยมตั้งไว้ใต้ถุนบ้าน โดยมีอุปกรณ์ที่ใช้ในการทอผ้าซึ่งประกอบด้วย กระสวย ฟืม หลอด แปรงชนหมูป่า ไม้ขีด ไม้หลาบ ไม้คั่นลายสำหรับการหล่งลาย

เอกลักษณ์ที่โดดเด่นของชาวไทยลื้อหมู่บ้านแม่สาบ คือศิลปะในการทอผ้าเป็นลวดลายต่างๆ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวไทยลื้อที่เคารพในธรรมชาติ เป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ การอยู่ร่วมกัน ไม่ทำลายธรรมชาติ ซึ่งสัมพันธ์กับวิถีชาวไทยลื้อที่อยู่อย่างสงบสุข และพอเพียง ลวดลายที่พบมีหลายแบบ และมีชื่อเรียกเฉพาะ เช่น รูปช้าง รูปม้า เขี้ยวหมา จี๋ดอกเปา ประสาท งูลอย เขี้ยวหมาสำ กระแจ่งสำ เหล่ผผิด เป็นต้น

นอกจากนี้เอกลักษณ์ที่โดดเด่นเกี่ยวกับงานผ้าทอไทยลื้อได้แก่ ผ้าลายปราสาทที่งดงาม ซึ่งแฝงไปด้วยความศรัทธาของชาวไทยลื้อที่มีต่อพระพุทธศาสนา ชาวไทยลื้อจะทอ

“ตุง” ลายประสาทรขึ้นเพื่อใช้ในการถวายบูชาองค์สัมมาสัมพุทธเจ้าในงานสำคัญต่างๆเช่น งานปอยหลวง เป็นต้น

ผ้าลายปราสาทจะประกอบไปด้วย ลวดลายทางเรขาคณิตที่หลากหลายนำมาเรียงต่อกันตามแบบ “เทสเซลเลชั่น” ในคณิตศาสตร์ เกิดความสมดุลของภาพและความสวยงาม

ตัวอย่างลวดลายต่างๆของผ้าทอไทยลื้อ

๑. ผ้าลายรูปปราสาท

๒.ลายรูปสัตว์

ลายรูปช้าง

ลายรูปช้าง

ลายรูปไก่อองหลังม้า

ลายรูปไก่

ลายหัวนาค

ลายกำบั่ว(ลายผีเสื้อ)

๓.ลายเกี่ยวกับสิ่งของ

ลายกะแจสำ

ลาย เก่งกำ(หน้าไม้)

๔. ลายดอก

ลายดอกควักแป

ลายดอกแหลมผิต

ลายดอกเงาะ

ลายจ้อ (ช่อ)

ลายดอกมะลิหลวง

จะเห็นได้ว่างานผ้าทอของชาวไทยลื้อหมู่บ้านแม่สาบมีศิลปะที่สวยงามและแฝงด้วยภูมิปัญญาอันยิ่งใหญ่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น แต่ยุคปัจจุบันรุ่นลูกหลานที่อยู่ในยุคที่โลกกำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก หากพวกเราไม่ช่วยกันอนุรักษ์ไว้ ศิลปะผ้าทอชาวไทยลื้อก็คงเป็นได้แค่รูปภาพที่คงเหลือไว้เท่านั้น

หากผู้ใดสนใจงานศิลปะการทอผ้าของช่างทอผ้าดั้งเดิมชาวไทยลื้อแม่สาบ อำเภอสะเมิง มาเยี่ยมชมพวกเราได้ที่ หมู่บ้านไทยลื้อแม่สาบ หมู่ ๑ ตำบลสะเมิงใต้ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อช่วยกันสืบสานงานศิลปะด้านการทอผ้าให้คงอยู่สืบต่อไป หรือเพื่อเปลี่ยนวิถีชีวิตให้เรียบง่าย งดงาม ตามแบบอย่างชาวไทยลื้อดั้งเดิมซึ่งน่าจะหาความสุขจากความเรียบง่ายเหล่านี้ได้ไม่ยาก